

Verkaveling Prins Roselaan, Stene (gem. Oostende)

Terreininventarisatie door middel van proefsleuven

Intern VIOE rapport

D. Demey

1 Inleiding

Tussen 21 januari en 20 februari 2008 heeft het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed in opdracht van de NV Villabouw Francis Bostoen een archeologische inventarisatie door middel van proefsleuven uitgevoerd op een terrein aan de Prins Roselaan, te Stene. Het onderzochte gebied van ca. 9,5 hectare ligt ten noordwesten van de dorpskern van Stene en heeft als kadastrale omschrijving Oostende, 9e Afdeling, Sectie C, (deel van) nummers 0314C, 0304H en 0305D2 en nummer 0305M2.

De terreininventarisatie is uitgevoerd naar aanleiding van een advies van het Agentschap R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed (3671/06/SDD/AV). Het Agentschap kent aan het te verkavelen gebied een hoge archeologische verwachting toe. Aanleiding hiervoor zijn de nabijheid van verschillende vindplaatsen uit de Volle Middeleeuwen en de aanwezigheid van de oude weg van Oostende naar Nieuwpoort. De terreininventarisatie heeft als doel zicht te krijgen op de archeologische waarden van het projectgebied. Dit inzicht kan toelaten om indien nodig gepaste maatregelen te voorzien die vermijden dat waardevol archeologisch erfgoed verloren gaat bij de realisatie van het project of dat de werf vertragingen oploopt door archeologische toevalsvondsten.

Onderhavig onderzoek is uitgevoerd door D. Demey (archeoloog), J. Vanlaecke (landmeter), N. Beernaert (opgraver), S. Corveleyn (opgraver), P. De Neef (opgraver), C. Lenaers (opgraver) en F. Vereycken (opgraver). De terreininventarisatie en uitwerking van de resultaten vonden plaats onder toezicht van M. Pieters (opgravingscoördinator). Uitgangspunt voor de uitvoering van het onderzoek vormden de bijzondere voorwaarden gekoppeld aan de afgeleverde vergunning tot het uitvoeren van een prospectie met ingreep in de bodem 2008/6 (23 jan./08-21599).

2 Methode

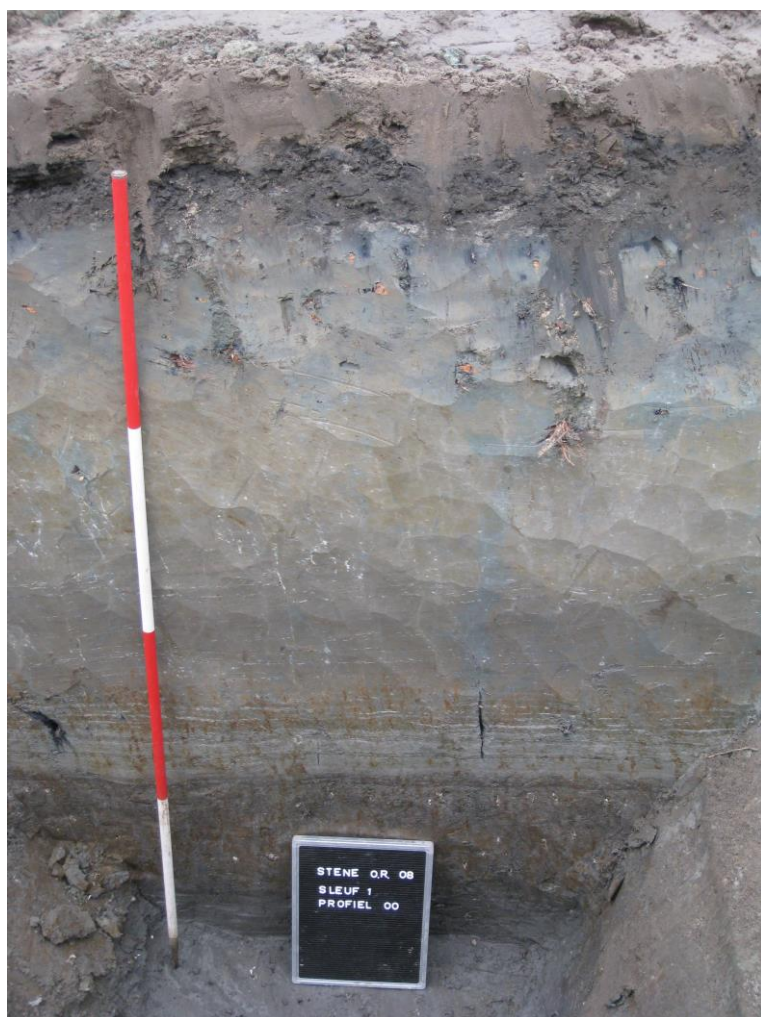
Proefsleuvenonderzoek is een aangewezen methode om grote terreinen in korte tijd te controleren op de aanwezigheid van archeologische waarden. Bij een proefsleuvenonderzoek worden sleuven gegraven in een regelmatig grid verspreid over het te evalueren terrein. Hierbij is de aanlegdiepte van de proefsleuven steeds afhankelijk van de verwachte diepteligging(en) van eventuele archeologische fenomenen. Om een globaal zicht te krijgen op het archeologisch potentieel van een terrein wordt gesteld dat 3 tot 5% van de totale oppervlakte afgetast moet worden met een regelmatig proefsleuvengrid. Op basis van simulaties wordt gesteld dat geen archeologische sites meer over het hoofd worden gezien vanaf een dekkinggraad van 10%.

Tussen 21 januari en 1 februari is in het projectgebied Prins Roselaan ruim 4,8 kilometer proefsleuven aangelegd met een 21-ton rupskraan met platte bak van 1m80 breed. In totaal is 8.797m² bemonsterd (9,2% dekkinggraad). De staalname gebeurde door middel van 19 noordoost-zuidwest georiënteerde parallele sleuven. Om geobserveerde archeologische fenomenen nauwkeurig te kunnen interpreteren is sleuf 2 plaatselijk verbreed en zijn tussen sleuven 3 en 4 bijkomend twee kleine proefsleuven aangelegd. Het opgravingsvlak is gemiddeld 60 cm diep. Tussen de proefsleuven is een onderlinge afstand van 15m betracht. Sleuven 1-4 zijn uitgezet door de archeoloog met behulp van meetlinten. Overige sleuven zijn uitgezet door de landmeter met behulp van een totaalstation.

Het graven van de proefsleuven gebeurde op aanwijzen en onder continue begeleiding van de archeoloog

en opgravers. Uitzondering hierop vormen sleuven 17, 18 en 19 welke wel onder begeleiding van opgravers, maar in afwezigheid van de archeoloog zijn aangelegd. Tijdens aanleg van de proefsleuven zijn archeologische sporen opgeschaafd, waarbij materiaal is verzameld en op schaal getekend (sleuven 1-10 en sleuf 16 ter hoogte van zone C) of achteraf ingemeten door de landmeter (sleuven 11-19). Vanwege tijdsdruk zijn recente verstoringen niet systematisch geregistreerd en enkel relevante archeologische fenomenen gefotografeerd.

Teneinde inzicht te verkrijgen in de geologische opbouw van het onderzoeksgebied is aangevangen met de machinale aanleg van tot 2,5m diepe verkenningssputten om de 50m (circa 1m TAW). Plaatselijk zijn deze putten verder verdiept met een Edelmanboor (tot maximaal 335cm diep of -0,1 TAW in sleuf 12). Omdat de rupskraan maar beperkt inzetbaar was, werd afgezien van een systematische geologische sondage van het complete onderzoeksgebied. Na aanleg van sleuf 4 is enkel nog op het zuidelijke eind van sleuf 12 een verkenningssput aangelegd. Merk op dat verkenningssputten aangelegd in sleuf 3 niet zijn gedocumenteerd en ook niet op de methoden- en resultatenkaart zijn afgebeeld.

Afb. 1 Profiel van de ondergrond in sleuf 1 (noordelijk eind)

3 Terreinhistoriek

De terreininventarisatie is voorafgegaan door een korte bureaustudie waarbij archeologische, historische en landschappelijke gegevens over het projectgebied en directe omgeving zijn verzameld. Met deze informatie kunnen fenomenen die worden geobserveerd tijdens de terreininventarisatie nader geduid worden.

Volgens de bodemkaart bestaat de ondergrond van het projectgebied uit overdekte poelgronden en overdekte oude kleiplaatgronden (m.F1). In het zuidoostelijke kwart van het projectgebied komen dekkleigronden voor (m.E1). Genoemde profiellose bodems maken volgens de bodemkaart deel uit van de associatie van de Middellandpolders. Deze benaming refereert nog aan het zgn. transgressiemodel -een gedateerd model aan de hand waarvan de landschapsgenese van de kustvlakte tot begin jaren '90 werd verklaard. De vooropgestelde (postmiddeleeuwse) ouderdom van de Middellandpolders kan niet automatisch overgenomen worden. De afzettingen binnen het projectgebied werden niet beschreven of gedateerd sinds de herziening van het kustvlaktemodel.

Bij de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) zijn geen archeologische gegevens bekend voor het eigenlijke projectgebied. Wel worden vondsten beschreven onmiddellijk ten zuidoosten en noorden van de te evalueren percelen. Bekende vondsten kunnen indicatief zijn voor eventuele bewoningsporen binnen het projectgebied. CAI inventarisnummer 74025 betreft de vondst van volmiddeleeuwse (10E-13Ea/b) en laatmiddeleeuwse aardewerkfragmenten. Deze zijn in de jaren '80 verzameld tijdens een oppervlakteprospectie en wijzen mogelijk op de aanwezigheid van middeleeuwse bewoning in de ruimere omgeving. In 1990 zijn resten van het laat 16e/vroeg 17e eeuwse Isabellafort iets ten noorden van het projectgebied opgegraven -beschreven als CAI inventarisnummer 76533.

Het geraadpleegd historisch kaartmateriaal bevestigt de verwachting ten aanzien van postmiddeleeuwse resten binnen het projectgebied. Op de *Carte des Environs d'Ostende uit 1753* lijken enkele geïsoleerde woningen afgebeeld ten westen van de Steense Dijk langs de voorloper van de Prins Roselaan en ook centraal binnen het projectgebied. De precieze locatie is gezien de geringe nauwkeurigheid van het kaartmateriaal niet te bepalen. De bewoning binnen het projectgebied lijkt kort na 1753 op te houden. Noch de kabinetskaart van Ferraris (1770-1778), noch de kadastrale kaart van P.C. Popp (1842-1879) of de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) beelden woningen binnen de grenzen van het projectgebied af. In de 19e eeuw is het gebied in gebruik als akkerland en weiland. Volgens de kaart van het Militair Cartografisch Instituut uit 1911 was het terrein grotendeels in gebruik als weiland. Ook bij deze opname worden geen woningen of andere infrastrukturelementen beschreven binnen het projectgebied. Dit beeld verandert volledig in de jaren '20 wanneer op de terreinen een paardenrenbaan wordt aangelegd (zgn. oefenrenbaan). Het duurt tot 1984 vooraleer (grote delen van) het projectgebied opnieuw als landbouwzone worden geëxploiteerd (maïsteelt). Aanleiding voor de herbestemming is de aanleg van de N341/Duinkerksesweg ten zuiden van het projectgebied. In de jaren '80 wordt een drainagesysteem binnen het projectgebied aangelegd en worden tal van grachten en natte depressies gedempt.

4 Onderzoeksresultaten

4.1 Opbouw van de ondergrond

De opbouw van de ondergrond in het projectgebied is relatief homogeen. Bij de aanleg van de proefsleuven is een gemiddeld 50 cm dikke bewerkingslaag (bouwvoor) waargenomen die plaatselijk (o.m. langs de Prins Roselaan) een tiental centimeters is opgehoogd met aangevoerd zand. Onder de bewerkingslaag zijn kleiige en siltige sedimenten aanwezig welke zijn afgezet in een wadmilieu. De jongste kleiafettingen zijn siltarm tot matig siltig en olijfgroen tot grijs gekleurd. Het sediment is vanaf gemiddeld 2,6m TAW in toenemende mate gelaagd: klei wordt afgewisseld met silt- en zandbandjes om uiteindelijk over te gaan in een overwegend siltige afzetting. De overgang situeert zich gemiddeld op circa 2,1m TAW. Deze zgn. *fining upwards* van het sediment is karakteristiek voor verlandingsprocessen. De textuurovergang wordt gemarkeerd door de aanwezigheid van slijkgapers in levenspositie in het nu donkerkleurig sediment. Binnen de grenzen van het projectgebied zijn nergens aanwijzingen gevonden van veengroei of veenwinning.

Een terugkerend fenomeen is de aanwezigheid van blauwe klei onder de bewerkingslaag. De verspreiding van deze 'blauwe klei' is duidelijk gekoppeld aan het traject van de voormalige paardenrenbaan. Opvallend is de afwijkend hoge compactiegraad van het sediment. De verhoogde compactie van het natuurlijk sediment kan verklaard worden door het frequente gebruik van de renbaan gedurende meer dan 60 jaar. Het quasi anaerobe milieu in het gecompacteerd sediment kan een verklaring vormen voor de blauwe kleur.

4.2 Sporen en structuren

Binnen het projectgebied zijn voornamelijk grachten en greppels aangesneden. Uitzonderingen vormen enkele bakstenen muren en plaveisels in sleuven 2, 3 en 7, alsook een kadaverbegraving in sleuf 7 en een houtskoolrijke kuil in sleuf 10. Opmerkelijk is ook het voorkomen van meerdere opeengestapelde afval- of leeflagen in het centrale deel van sleuf 16. Op basis van de verspreiding van de uitzonderlijke sporen en clustering van grachten en greppels worden drie archeologische vindplaatsen onderscheiden:

4.2.1 Vindplaats A -postmiddeleeuwse huisplattegrond

In de noordelijke helft van sleuf 2 zijn bijna onmiddellijk onder de graszode verschillende bakstenen muren aangesneden die na verdiepen bleken deel uit te maken van eenzelfde huisplattegrond. Voor het opgaand muurwerk zijn bakstenen van een eenvormig formaat (26-27cm x 12-13cm x 5-6cm) gebruikt. De muren zijn tot drie steenlagen hoog bewaard. Als metselspecie is gewoon lokaal sediment gebruikt. Na plaatselijke uitbreiding van de sleuf is één ommuurd vertrek met een zijde van zes meter herkend. Naar analogie met vijftiende eeuwse woonhuizen uit Raversijde wordt verondersteld dat hier de korte zijde van een individuele woning is vrijgelegd. De binnenruimte van het vertrek is opgevuld met een puinlaag met daarin een grote hoeveelheid (fragmenten) baksteen, gebroken huisraad en ander afval (o.m. botresten). Op meerdere plaatsen in en rond de huisplattegrond zijn jongere kuilen gegraven waardoor de situatie nog grotendeels moeilijk te interpreteren is.

Tegen de oostzijde van het vertrek bevindt zich een geplaveid pad dat is aangelegd met bakstenen en baksteenfragmenten van een sterk wisselend formaat (22-27cm x 10,5-12cm x 5-7cm). Ook het pad bestaat uit 'droog metselwerk'. Het plaveisel bestaat uit bakstenen die op hun kant zijn gezet. De bakstenen in de boord van het plaveisel zijn haaks ingeplant op het pad. Het pad kon over een lengte van 12m gevolgd worden. Zowel de noord- als zuidkant van het pad zijn verstoord door jongere vergravingen. Pad en vertrek vertonen een noordoost-zuidwest oriëntatie. Een tweede pad met vergelijkbare inplanting en

constructiewijze is iets meer noordelijk vrijgelegd in sleuf 3. Het plaveisel kon over een lengte van 4m gevolgd worden in de sleuf. Ook in sleuf 3 is droog gezet opgaand muurwerk waargenomen. Gebruikte bakstenen zijn relatief eenvormig (25,5-28cm x 12-13cm x 5-6cm). De relatie tussen het opgaand muurwerk en het plaveisel kon niet vastgesteld worden.

De jongste occupatiefase van de bewoning kan algemeen worden gedateerd in de 17e of 18e eeuw. Misschien is het deze bewoning die wordt afgebeeld langs de latere Prins Roselaan op de *Carte des Environs d'Ostende uit 1753*. Oudere occupatiefasen worden vermoed op basis van de verzamelde vondsten; laatmiddeleeuws aardewerk is uitgesproken aanwezig in het verzamelde vondstenspectrum en ook de baksteenformaten en de bouwwijze herinneren aan vijftiende eeuwse bewoning uit het iets verderop gelegen Walraversijde.

Om de zone met postmiddeleeuwse baksteenbouw nauwkeurig te begrenzen in oostelijke richting zijn twee kleine kijkvensters aangelegd tussen sleuven 3 en 4. Nagenoeg onmiddellijk onder de graszode bleek een (baksteen)puinrijk pakket aanwezig. Aangezien in sleuf 4 geen gerelateerde sporen zijn herkend, lijkt met de kijkvensters min of meer de oostelijke begrenzing van woonerf of woonerven (?) te zijn bepaald. Vanwege de aanwezigheid van recente verstoringen in sleuven 2 en 3 kon de noordelijke grens van de vindplaats niet nauwkeurig worden bepaald. Ten zuiden van de huisplattegrond is geen verdere baksteenbouw aangesneden. Het dient opgemerkt dat verschillende greppels en grachten in deze zone mogelijk direct te koppelen zijn aan het woonerf en niet als perceelsgrenzen functioneren -waardoor ook de begrenzing in zuidelijke richting enig voorbehoud behoeft. De oppervlakte van de vindplaats kan voorlopig op circa 0,25 hectare geschat worden.

μ

Afb. 2 Resten van een bakstenen weg langs de Prins Roselaan (vindplaats A)

4.2.2 Vindplaats B -bewoningsporen uit de late volle middeleeuwen

Centraal in de noordelijke helft van het projectgebied zijn verschillende greppels en grachten aangesneden die op basis van geassocieerd vondstmateriaal in de late volle middeleeuwen worden gedateerd. De greppels en grachten zijn hoofdzakelijk noordoost-zuidwest georiënteerd. Enkele lijken haaks ingeplant op deze richting. Mogelijk zijn contemporaine greppelsystemen waargenomen. In sleuf 7 zijn ook een bakstenen muurfragment (pijler?) en een plaveisel vrijgelegd. Beide sporen vertonen een zuidwest-noordoost oriëntatie. Het muurfragment van ongeveer 60x45cm is droog gezet met bakstenen en halve bakstenen van een eenvormig formaat (28cm x 13cm x 6cm) en is minstens twee steenlagen hoog bewaard. Ook het plaveisel is in droog metselwerk opgetrokken (?cm x 11cm x 6cm). Het spoor meet minimaal 2x1m. Het loopt af in noordelijke richting en is onder voorbehoud als drenkplaats voor vee geïnterpreteerd. De aanwezigheid van een kadaverbegraving van een jong rund in de nabijheid kan als argument gelden.

Een houtskoolrijk spoor in de zuidoostelijke hoek van de vindplaats (in sleuf 10) markeert een tweede attentiezone binnen de vindplaats. Het ondiepe spoor is voorlopig geïnterpreteerd als stookplaats en/of afvalkuil. De homogene grijze spoorvulling is houtskoolrijk en bevat ook fragmenten verbrand leem en onverbrand bot. Het geassocieerde vondstmateriaal laat opnieuw een datering in de late volle middeleeuwen vermoeden.

Vindplaats B kan gekarakteriseerd worden als een uitgestrekte zone van meer dan een hectare waarin verspreid elementen van het volmiddeleeuwse agrarische cultuurlandschap zijn waargenomen. Huidige onderzoeksresultaten laten geen duidelijkheid over aan- of afwezigheid van een middeleeuws woonerf in de centrale noordelijke helft van het projectgebied.

4.2.3 Vindplaats C -bewoningsporen uit de Romeinse tijd

Centraal in sleuf 16 is een houtskoolrijk spoor aangesneden. Om het spoor nader te interpreteren is het omgevend aanlegvlak manueel een weinig verdiept, waarna een tweede houtskoolrijk spoor iets noordelijker herkend is. De sporen tekenen zich in vlak op 2,83m TAW quasi rechthoekig af. Ze bevatten allebei fragmenten verbrande leem en aardewerscherven uit de Romeinse tijd. Opvallend is het dalend verloop van het zuidelijke spoor. Scherven en aanwezige mosselschelpen bevinden zich overwegend in platte positie en volgen het dalend verloop. Vermoed werd dat hier geen negatiefsporen maar veeleer afgedekte leeflagen waren aangesneden en dat deze elders in de sleuf niet onmiddellijk onder de bouwvoor herkenbaar zijn maar afgedekt met een sterk gelaagde siltige afzetting. Het aanlegvlak is een tweede maal manueel verdiept benoorden het meest zuidelijke spoor. Hierbij is een begraven bodem herkend onder een antropogeen ophogingspakket (met verspitte A-horizont) waarop nog drie tot vier opeenvolgende stabilisatielagen aanwezig zijn. De volledige sequentie tussen 2,83m en 1,83m TAW leverde Romeinse aardewerkvondsten op.

Vermeldenswaardig zijn oranjegekleurde harde laklagen die in associatie met de drie occupatielagen zijn waargenomen. De laklagen herinneren in consistentie aan fosforneerslag die regelmatig in zones van woonerven worden waargenomen. De oranje kleur van de laklagen herinneren dan weer in zekere mate aan zgn. selneringslagen; bont gekleurde lagen die regelmatig worden waargenomen in middeleeuwse zoutproductiecentra en worden geïnterpreteerd als geaccumuleerd afval van zoutproductie.

Vermoed wordt dat in sleuf 16 een kunstmatig verhoogde zone is aangesneden dat een al dan niet seizoensgebonden occupatie kende. Door middel van enkele boringen zijn leeflagen en begraven bodem getraceerd over een totale lengte van 10m. De Romeinse vindplaats is tijdens de terreininventarisatie niet begrensd. Indien bovengenoemde interpretatie gegrond blijkt kan in analogie met onderzochte Nederlandse voorbeelden een minimaal oppervlak van 500 tot 650m² voor de vindplaats vooropgesteld worden.

Afb. 3 Bakstenen pijler of muurfragment (vindplaats B, attentiezone B1)

Afb. 4 Detailopname van opeengestapelde occupatieniveaus uit de Romeinse tijd (vindplaats C)

5 Conclusies en advies

Het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed heeft tussen 21 januari en 20 februari 2008 een terreininventarisatie door middel van proefsleuven uitgevoerd op het 9,5 ha groot terrein van de toekomstige Verkaveling Prins Roselaan, te Stene. Tijdens het onderzoek zijn drie vindplaatsen gelokaliseerd waarvoor aanvullend archeologisch onderzoek onder de vorm van een opgraving aanbevolen wordt.

Vindplaats A -betreft een zone met postmiddeleeuwse bewoning langs de Prins Roselaan (0,25 ha). Karakteristiek is de aanwezigheid van geconserveerde bakstenen structuren. Tijdens de terreininventarisatie zijn restanten van minstens één huisplattegrond en twee wegjes aangesneden. Vermoed wordt dat in de directe omgeving nog gebouwresten aanwezig zijn. De jongste occupatiefase wordt gedateerd in de 17e of 18e eeuw, een periode waarvoor in de Vlaamse kustvlakte nagenoeg geen archeologische gegevens beschikbaar zijn. De vermoede aanwezigheid van oudere postmiddeleeuwse en ook laatmiddeleeuwse fasen verhoogt de archeologische waarde van de locatie. Een gestratificeerde vindplaats biedt namelijk kans om de ontwikkeling van de landelijke bewoning op eenzelfde locatie over een periode van meerdere eeuwen te bestuderen. Aanbevolen wordt om de vindplaats vlakdekkend op te graven.

Vindplaats B -betreft een omvangrijke zone (1,4 ha) met daarin verspreid sporen van het late volmiddeleeuwse cultuurlandschap. De aanwezigheid van een woonerf kan niet uitgesloten worden. Onderzoek van deze vindplaats is complementair met het onderzoek van de vindplaats langs de Prins Roselaan. Gecombineerd onderzoek van beide vindplaatsen kan licht werpen op zes eeuwen landelijke bewoning in de Vlaamse kustvlakte. Aanbevolen wordt om de omvangrijke vindplaats extensief in vlak op te graven (30% of 0,4 ha). Met name de zone waar bakstenen structuren zijn aangetroffen (attentiezone B1) en de zone waar een afvalkuil of een stookkuil is aangetroffen (attentiezone B2) verdienen aanvullend onderzoek.

Vindplaats C -betreft een afgedekte vindplaats uit de Romeinse tijd (tweede helft 1e en 2e eeuw na Chr.). Op de vindplaats zijn verschillende occupatiefasen geaccumuleerd tot een pakket met maximale waargenomen dikte van 0,8m. Het voorkomen van een nog gave, gestratificeerde Romeinse vindplaats is uitzonderlijk te noemen voor de Vlaamse kustvlakte. De vindplaats lijkt van groot belang voor begrip van de Romeinse aanwezigheid in de kustvlakte. Een vlakdekkende opgraving van de volledige vindplaats in combinatie met de inzet van diverse natuurwetenschappelijke disciplines (geologie, micromorfologie en onderzoek van zaden en vruchten, pollen, botresten en diatomeeën) wordt aanbevolen. Een zone van 0,125 hectare is geselecteerd voor aanvullend onderzoek. Binnen deze zone wordt de begrenzing van de vindplaats verwacht.